

ГІСТАРЫЧНА- АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК

Выпуск 36

HISTORICAL- ARCHAEOLOGICAL COLLECTION

Issue 36

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ АКАДЭМІЯ НАВУК БЕЛАРУСІ
Інстытут гісторыі

ГІСТАРЫЧНА- АРХЕАЛАГІЧНЫ ЗБОРНІК

Заснаваны ў 1927 годзе

Выпуск 36

HISTORICAL-
ARCHAEOLOGICAL
COLLECTION

Issue 36

Мінск
«Беларуская навука»
2022

ДНУ «Інстытут гісторыі НАН Беларусі» працягвае выданне «Гістарычна-археалагічнага зборніка». У ім змешчаны артыкулы вядучых вучоных-гісторыкаў Беларусі, якія прааналізавалі найноўшыя дасягненні акадэмічнай гістарычнай навукі за апошнія гады, паказалі найбольш знакавыя адкрыцці гісторыкаў і археолагаў. У артыкулах навукоўцаў раскрываюцца сучасныя погляды на актуальныя праблемы айчыннай і замежнай гісторыі ад першабытнасці да сучаснасці.

Выданне разлічана на прафесійных вучоных-гісторыкаў, археолагаў, антрапологаў, выкладчыкаў, студэнтаў і аспірантаў, шырокае кола чытачоў.

Выданне адноўлена ў 1993 годзе

Рэдакцыйная калегія:

- А. А. Каваленя, акадэмік, доктар гістарычных навук, прафесар (галоўны рэдактар);
В. Л. Лакіза, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (намеснік галоўнага рэдактара);
М. У. Глеб, кандыдат гістарычных навук;
В. Ф. Голубеў, доктар гістарычных навук, прафесар;
А. І. Груша, доктар гістарычных навук, дацэнт;
В. В. Даніловіч, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
А. Б. Доўнар, кандыдат гістарычных навук;
М. Г. Жылінскі, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
І. У. Жылінская, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
Я. У. Кодзін, доктар гістарычных навук, прафесар (Расійская Федэрацыя);
А. М. Літвін, доктар гістарычных навук, прафесар;
Я. В. Мірановіч, доктар гістарычных навук, прафесар (Рэспубліка Польшча);
А. А. Мяцельскі, доктар гістарычных навук;
Н. Я. Новік, кандыдат гістарычных навук, дацэнт;
М. У. Смяховіч, доктар гістарычных навук, дацэнт (адказны сакратар);
А. В. Солапава, кандыдат гістарычных навук, дацэнт (Расійская Федэрацыя);
С. А. Трацяк, кандыдат гістарычных навук;
А. У. Касцюкевіч, кандыдат гістарычных навук (тэхнічны сакратар);
А. В. Бараноўскі, кандыдат гістарычных навук (тэхнічны сакратар)

Рэцэнзенты:

- доктар гістарычных навук прафесар А. Г. Калечыц,
доктар гістарычных навук прафесар І. Р. Чыкалава

ЗМЕСТ

ГІСТОРЫЯ

<i>Тамара Габрусь.</i> Барока ў архітэктуры езуіцкіх храмаў Беларусі: архітэктоніка і семантыка	6	<i>Tamara Gabrus.</i> Baroque in the architecture of Jesuit churches in Belarus: architectectonic and semantics.	6
<i>Аляксандр Ерашэвіч.</i> Да пытання аб павелічэнні дзяржаўных падатковых даходаў з беларускіх зямель у 1773–1775 гады, далучаных да Расійскай імперыі ў 1772 годзе.	13	<i>Aliaksandr Yerashevich.</i> On the question of the 1773–1775 increase in the state tax income in the belarusian lands joined to the Russian Empire in 1772.	13
<i>Наталля Анофранка.</i> Рэгіянальныя асаблівасці фарміравання земскай паліцыі на тэрыторыі беларуска-літоўскіх губерняў у канцы XVIII – першай трэці XIX стагоддзя.	23	<i>Natallia Anofranka.</i> Regional features of the formation of the local (zemstvos') police on the territory of the Belarusian-Lithuanian provinces at the end of the 18th – first third of the 19th century	23
<i>Андрэй Мяцельскі.</i> Мураваныя праваслаўныя храмы Мсціслава XIX стагоддзя	32	<i>Andrei Miacelski.</i> Stone Orthodox churches of Mstislavl 19 th century	32
<i>Ягор Байголаў.</i> Культурна-асветніцкая дзейнасць сельскагаспадарчых таварыстваў на тэрыторыі Віцебскай губерні ў другой палове XIX – пачатку XX стагоддзя.	42	<i>Yahor Baiholau.</i> Cultural and educational activities of agricultural societies of Vitebsk province in the second half of 19th – the beginning of the 20th century	42
<i>Андрэй Ганчар.</i> Практика употребления языков в римско-католическом богослужении на примере Витебской губернии (вторая половина XIX – начало XX века)	50	<i>Andrei Hanchar.</i> The practice of using languages in Roman Catholic worship on the example of the Vitebsk province (the second half of the 19th – the beginning of the 20th century)	50
<i>Николай Смахович.</i> Белорусская национальная государственность (ноябрь 1917 – февраль 1921 года)	63	<i>Mikalai Smiakhovich.</i> The belorussian national statehood (November 1917 – February 1921). ...	63
<i>Юрий Грузицкий.</i> Деятельность Конъюнктурного совета при Государственной плановой комиссии БССР (1924–1930 годы)	83	<i>Yuryi Gruzitsky.</i> Conjuncturul Council under the State Planning Commission of the BSSR (1924–1930).	83
<i>Андрей Колас.</i> Механизация и электрификация аграрного производства в совхозах БССР (1928–1933 годы)	91	<i>Andrei Kolas.</i> Mechanization and electrification of agricultural production in the state farms of the BSSR (1928–1932)	91
<i>Алексей Литвин.</i> Белорусы – участники советско-финляндской войны среди командного состава партизанских формирований Беларуси (1941–1944 годы)	99	<i>Aliaksei Litvin.</i> Belarusians – participants of the Soviet-Finnish War among the commanders of the partisan formations of Belarus (1941–1944)	99
<i>Ярослав Перевалов.</i> Высшее медицинское образование БССР как элемент социальной системы (1946–1991 годы)	105	<i>Yaraslau Peravalau.</i> Higher medical education of the BSSR under the conditions of development of soviet society (1946–1991)	105
<i>Валянцін Мазец.</i> Аўтамабільны транспарт Беларускай ССР у 1980-я гады.	114	<i>Valentin Mazets.</i> Automobile transport of the Belarusian SSR in the 1980s	114
<i>Николай Нестерович.</i> Изменение законодательства, регулирующего структуру и деятельность Правительства Республики Беларусь в 1994–1998 годы	120	<i>Mikalai Nestsiarovich.</i> Changes in the legislation regulating the structure and activities of the Government of the Republic of Belarus in 1994–1998.	120
<i>Ляна Иваничева.</i> Формирование государственной политики в сфере туризма в Республике Беларусь в 1999–2021 годы.	126	<i>Liana Ivanichava.</i> Formation of state policy in the field of tourism in the Republic of Belarus in 1999–2021.	126

ГІСТАРЫЯГРАФІЯ, КРЫНІЦАЗНАЎСТВА І МЕТАДЫ ГІСТАРЫЧНАГА ДАСЛЕДАВАННЯ

<i>Вадзім Шадыра.</i> Да пытання паходжання этноніма «Русь» (заходнебалтыйская «нёманская» гіпотэза)	132	<i>Vadzim Shadyra.</i> On the question of the west Baltic "Neman" hypothesis of the origin of the ethnonym "Rus"	132
<i>Анастасія Скеп'ян.</i> Цырыманіял пахавання праваслаўных князёў у Вялікім Княстве Літоўскім у XIV–XVI стагоддзях	138	<i>Anastasiya Skiepyan.</i> Ceremonial of the burial of orthodox princes in the Great Duch of Lithuania in 14th–16th centuries.	138
<i>Алег Дзярновіч.</i> Штурм замка Пілены (1336 год) у гісторыяпісанні Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага ў XV – сярэдзіне XVII стагоддзя: тэксталагічны аналіз	148	<i>Aleh Dziarnovich.</i> The Storming of Pilena Castle (1336) in the historiography of Poland and the Grand Duchy of Lithuania of the 15th – middle of 17th century: textological analysis.	148
<i>Павел Трубчык.</i> Даследаванне дзейнасці ліберальных партый на тэрыторыі Беларусі ў пачатку XX стагоддзя у савецкай гістарыяграфіі	159	<i>Pavel Trubchyk.</i> The study of the activities of liberal parties in Belarus in the early 20th century in the Soviet historiography	159
<i>Александр Беляский, Кирилл Сытько.</i> Принцип провениенции – репрезентация или симуляция архивной теории?	166	<i>Aliaksandr Bialiauski, Kiryl Sytsko.</i> The principle of provenance – representation or simulation of the archival theory?	166
<i>Людміла Мікалаева.</i> Змест паняцця «гістарыяграфічныя крыніцы» і спецыфіка іх класіфікацыі	174	<i>Liudmila Mikalayeva.</i> The content of the concept of "historiographic sources" and the specifics of their classification.	174

АРХЕАЛОГІЯ

<i>Андрэй Мяцельскі, Алег Іоў.</i> Здзітаў XI–XIII стагоддзяў: да пытання аб лакалізацыі населенага пункта	181	<i>Andrei Miacelski, Aleh Iou.</i> Zditov of the 11th–13th centuries: on the question of the localization of the settlement	181
<i>Алег Сахончык, Аляксей Барнюк.</i> Шклянныя люстэркі на тэрыторыі усходняга Барбарыкума ў I–V стагоддзях новай эры.	186	<i>Aleh Sakhonchyk, Aliaksei Barniuk.</i> Glass mirrors on the territory of eastern Barbaricum in 1st–5th centuries AD	186
<i>Андрей Вoitехович.</i> Археологические исследования территории возле костела Божьего тела в городе Несвиже	194	<i>Andrei Vaitsekhovich.</i> Archaeological researches of the churchyard of the God's Body Church in Nesvizh.	194
<i>Вадим Кошман.</i> Место массового уничтожения жителей Дзержинского гетто в контексте археологических находок и письменных свидетельств (предварительные результаты)	205	<i>Vadzim Koshman.</i> Place of mass extermination of Dzerzhinsk ghetto residents in the context of archaeological items and written evidence (preliminary results)	205

ВУЧОНЫЯ ІНСТЫТУТА – ЛЕТАПІСЦЫ БЕЛАРУСКАЙ ГІСТОРЫІ

Известный ученый, педагог, организатор и лидер гуманитарной науки Беларуси (к 75-летнему юбилею Александра Александровича Ковалени) (<i>В. Л. Лакиза, В. В. Данилович, М. Г. Жилинский</i>)	214	Famous scientist, teacher, organizer and leader of the humanities in Belarus (on the occasion to the 75th anniversary of Alexander Aleksandrovich Kovalenya) (<i>V. Lakiza, V. Danilovich, M. Zhylinski</i>)	214
Исследователь военной истории Беларуси (к 70-летнему юбилею Алексея Михайловича Литвина) (<i>Е. Г. Дашкевич, А. В. Кузнецова-Тимонова, В. Л. Лакиза</i>)	218	Researcher of the military history of Belarus (to the 70th jubilee of Alexei Mikhailovich Litvin) (<i>A. Dashkevich, A. Kuznetsova-Timonova, V. Lakiza</i>)	218
Ученый, коллега и друг (к юбилею Натальи Ивановны Полиной)	221	Scientist, colleague and friend (for the anniversary of Natalya Ivanovna Polina).	221
Историк и педагог (к юбилею профессора Ирины Ромуальдовны Чикаловой) (<i>А. Н. Дулов, А. П. Соловьянов</i>)	224	Historian and teacher (for the anniversary of Professor Irina Romal'dovna Chikalova) (<i>A. Dulau, A. Salauyanau</i>)	224

ІНТЭРВ'Ю

«Антропатена/Адорбайган/Азербайджан»: з інтэрв'ю вядомага вучонага-гісторыка Гасана Гасанава пра стварэнне краіны (<i>надрыхтоўка і пераклад В. Л. Лакізы</i>)	227	"Antropatena/Adorbaigan/Azerbaijan": from an interview with the scientist-historian Hasan Hasanav on the country's foundation (<i>prepared and translated by V. Lakiza</i>)	227
--	-----	---	-----

ХРОНІКА

Выданні Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі за 2021 год	232	The publications in the Institute of History of the National Academy of Sciences of Belarus for 2021	232
ПРЫНЯТЫЯ СКАРАЧЭННІ	238	ACCEPTED ABBREVIATIONS	238
ПРАВІЛЫ ДЛЯ АЎТАРАЎ	239	RULES FOR AUTHORS	239

*Алег Дзярновіч, вядучы навуковы супрацоўнік
Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат
гістарычных навук, дацэнт (г. Мінск, Беларусь)
(Aleh.dziarnovich@gmail.com)*

ШТУРМ ЗАМКА ПІЛЕНА (1336 ГОД) У ГІСТОРЫЯПІСАННІ ПОЛЬШЧЫ І ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА Ў XV – СЯРЭДЗІНЕ XVII СТАГОДДЗЯ: ТЭКСТАЛАГІЧНЫ АНАЛІЗ

Ключавыя словы: Балтыйска-нямецкае гісторыяпісанне, польскія хронікі, гісторыяпісанне ВКЛ, сярэднявеквая нарацыя, экспансія Нямецкага ордэна, тэксталагічны аналіз.

Уводзіны

Штурм гарадзішча Пілены ў 1336 г. стаў адным з найяскравейшых эпізодаў у гісторыі супрацьстаяння народаў Паўднёва-Балтыйскага рэгіёна экспансіі Нямецкага ордэна. Упершыню гэты эпізод быў апісаны ў «Новай Прускай хроніцы» Віганда з Марбурга ў канцы XIV ст. На працягу XV–XVII стст. Хроніка Віганда з Марбурга перакладалася, і асобныя яе сюжэты неаднаразова пераказваліся ў творах гісторыяпісання. На базе гэтых крыніц спачатку ў гістарыяграфіі Рэнесансу, а затым у рамантычнай гістарыяграфіі ўзнік гераічны міф пра Пілены [2, с. 55–76]. Яшчэ ў XIX – пачатку XX ст. гэты гістарычны міф канцэптуалізаваўся ў рамках мадэрнай літоўскай гістарыяграфіі, якая толькі нараджалася.

На сучасным этапе развіцця гістарыяграфіі да пытанняў, звязаных з трансляцыяй звестак пра штурм Піленаў, звярталіся літоўскія даследчыкі. Дарус Баронас аналізаваў звесткі сярэднявекowych крыніц і гісторыяпісання ранняга Новага часу [6,

С. 346–372]. Навуковым дасягненнем даследчыка можна лічыць яго выснову, што пруская гістарыяграфія XVI ст. напрамую не запазычыла першадрукавага тэкст Хронікі Віганда з Марбурга, а працы Каспара Шюца з’яўляюцца творчай перапрацоўкай зыходных звестак з Хронікі Віганда з Марбурга [7, р. 49–61]. Дангірас Мачуліс аналізаваў трансляцыю гераічнай традыцыі пра Пілены ў літоўскай гістарыяграфіі і культуры ў канцы XIX – XX ст. [8, р. 229–463].

Між тым не ўсе сюжэтныя лініі нарацыі пра Пілены былі выяўлены ў папярэдніх даследаваннях, у прыватнасці біблейскія і антычныя паралелі. Апроч таго, прапанаваная метадыка аналізу хранікальных помнікаў [3, с. 418–421] дапамагае больш дакладна высветліць сувязі ці разыходжанні паміж рознымі помнікамі гісторыяпісання XV–XVI стст. і, адпаведна, шляхі трансляцыі гістарычнага міфу. Гэтым і вызначаецца актуальнасць крыніцазнаўчага даследавання нарацыі пра штурм Піленаў у 1336 г.

Асноўная частка

Штурм замку Пілены адбыўся ў 1336 г. падчас рэйду ордэнскага аддзела на чале з вялікім магістрам Дзітрыхам фон Альтэнбургам (з роду бургграфу Альтэнбургу; вялікі магістр 03.05.1335–06.10.1341). Кіраванне вялікага магістра Дытрыха было адметна тым, што ён прыцягнуў у дапамогу Ордэну новыя сілы рыцараў-візіціраў з Цэнтральнай і Заходняй Еўропы: аддзелы герцага Брандэнбургскага, графаў з Фландрыі (comes de Namén), Францыі, іншых германскіх (Hennenberg) і аўстрыйскіх земляў. Узімку 1335/36 гг. агульная колькасць гэтых добра ўзброеных «гасцей» дасягала звыш 200 шаломаў ('galea') [33, с. 196].

Паводле паведамлення ордэнскай хронікі, аб’яднання ордэнскія аддзелы 25 лютага 1336 г. выпра-

віліся на Літву і ўзялі ў аблогу «castrum Pillenen in terra Троппен». Як можна зразумець, гэты «замак Піленай» у «зямлі Троппен» быў важным апорным пунктам у Жамойці, на мяжы з ужо заваяванай Ордэнам Прусіі. Зямля Троппен, таксама як і замак Піленай, не маюць дакладнай лакалізацыі. Мяркуюцца, што яны знаходзіліся на паўночным (правым) беразе ніжняга Нёману.

Апісанне падзей у замку Піленай, пакінутае ордэнскім храністам, нагадвае па сваёй стылістыцы і маштабе антычную трагедыю. Гэтыя апісанні пакінуў ордэнскі храніст Віган Марбургскі, паводле словаў якога да Піленай збеглася звыш 4 тыс. чалавек з чатырох земляў. Пабачыўшы ордэнскае войска, язычнікі «згубілі надзею на ўтрыманне замку» і па-

кідалі сваю маёмасць у полымя. Затым адбыўся акт калектыўнага суіцыду. Драматызму нарацыі надае аповед пра «vetula pagana» («старую паганку»), якая сякерай забіла 100 сваіх сапляменнікаў, а потым забіла сама сябе. У рамантычнай гістарыяграфіі гэты вобраз быў праінтэрпрэтаваны як «вядунья».

Граф Гененбергу ўзяў пад кантроль замак, але частка абаронцаў, параненыя, здолелі сысці на конях. Правадыр паганцаў, якога хроніка называе «Rex Lithuanorum», быў абаронены тарчамі сваіх слуг. «Ахоплены страхам» ён уцёк да нейкай хованкі, дзе закалоў сваю жонку і ўкінуў яе цела ў агонь. Паганцы ж, уражаныя такой паразай, схілілі свае галовы і былі забітыя сваім правадыром. «Castrum Polenep» быў разбураны, і з яго былі выведзены палонныя ды багатая здабыча [33, s. 198].

Пісьмовыя першакрыніцы. Базавыя звесткі пра падзеі пад Піленай першым зафіксаваў, з таго што на сёння вядома, храніст Віганд Марбургскі (фон Марбургскі) (каля 1365 – 1394/1409). Сам Віганд не з’яўляўся рыцарам Ордэна, але быў герольдам вялікага магістра Конрада Валенрода (1391–1393). Хроніка Віганда ахоплівае перыяд ад 1293 па 1394 г. і з’яўляецца адной з найважнейшых крыніц па гісторыі Нямецкага ордэна ў Прусіі. Першапачатковы тэкст хронікі быў напісаны рыфмаванай прозай на сярэдневерхнямецкай мове (vulgari teutonico). Мяркуюцца, што арыгінальны тэкст складаўся з прыкладна 17 тыс. радкоў, але да нашых дзён дашлі 542 радкі (9 урыўкаў) [19, S. 293–294].

У сярэдзіне XV ст. па ініцыятыве польскага гістарыёграфа і каралеўскага прыдворнага Яна Длугаша (1415–1580) быў зроблены лацінскі пераклад хронікі. Мяркуюцца, што аўтарам перакладу быў *Конрад Геселен* / Konrad Gesselen (Konrad von Geismar, Conradus / Konrad Ghebelin, 1409–1469), ураджэнец мястэчка Гайсмар у Гесене [16, S. 95]. У маі 1425 г. Геселен быў імагрыкуляваны (упісаны ў метрыкі) ва Універсітэце Ростакі [30, S. 24; 13, S. 21], а з 1435 г. ён пасяліўся ужо ў Торуні, які ў 1454 г. прызнаў суверэннітэт Польскай кароны. У Торуні ў Святаанскай школе Геселен выкладаў матэматыку і астраномію, у далейшым стаў клірыкам – вікарыем і пробашчам. З торуньскім перыядам звязана і замова, якую Геселен атрымаў ад Яна Длугаша – перакласці з нямецкай мовы на лаціну тэкст Хронікі Віганда Марбургскага. Гэты пераклад быў выкананы ў праявічнай форме і з’яўляецца адзіным перакладам поўнага тэксту «Новай Прускай хронікі». У 1821 г. у бібліятэцы торуньскага кляштару бернардзінцаў К. Лукасам быў знойдзены рукапіс лацінскага перакладу хронікі. Нямецкі гісторык Ёганес Фойгт / Johannes Voigt і меценат граф Эдвард Рачынскі ў 1842 г. ажыццявілі выданне перакладу хронікі Віганда [31]. Менавіта праз гэтае выданне «Новая пруская хроніка» набыла вядомасць сярод даследчыкаў. Найбольш жа папулярнай стала публікацыя хронікі ў шматтомным

выданні прускай хранікарнай спадчыны «Scriptores rerum Prussicarum» [32, S. 430–662], якое падрыхтавалі Тэадор Гірш, Макс Тэпен і Эрнст Штрэльеке.

Але фрагменты нямецкага арыгіналу «Новай прускай хронікі», як меркавалася, захаваліся дзякуючы выкарыстанню тэксту хронікі ў XVI ст. данцыгскімі храністамі Каспарам Шюцам і Штэнцэлем Борнбахам у сваіх працах. *Каспар Шюц* / Caspar Schütz (каля 1540, Айслебэн – 16.09.1594, Данцыг) служыў на пасадзе прафесара паэтыкі ў Кёнігсбергскім універсітэце з 1562 па 1565 г. [29, S. 252–262]. Сам па паходжанні саксонец, Шюц зацікавіўся гісторыяй Прусіі. Даследчыя зацікаўленасці Шюца супалі з мэтай гістарыяграфічнай праграмы герцага Альбрэхта Брандэнбургскага па напісанні афіцыйнай Прускай хронікі. Менавіта з рэалізацыяй гэтага праекту былі звязаны мэтанакіраваныя пошукі крыніц і збор іх у герцагскай замкавай бібліятэцы. Папярэдне герцаг прыцягнуў для гэтай працы Лукаса Давіда, але быў не задаволены яго тэмпамі. Таму Альбрэхт Брандэнбургскі імкнуўся далучыць да складання канчатковай версіі афіцыйнай хронікі Прусіі Каспара Шюца. У 1563 г. прафесар паэтыкі выдаў у вершаванай форме сваю першую кнігу, прысвечаную прускай гісторыі «Prussiae liber primus sermone ligato». У 1564 г. Шюц пакінуў Кёнігсберг і пераехаў у Данцыг (Гданьск), уладкаваўшыся там у гарадскую канцылярыю і стаўшы гарадскім сакратаром. Але і ў Данцыгу Шюц працягнуў працу над гісторыяй Прусіі, хоць прускія ўлады адмовілі яму ў магчымасці дапісаць рукапіс Лукаса Давіда.

Сакратарская праца ў Данцыгу і апрацоўка хранікарнага матэрыялу запатрабавалі ад Каспара Шюца значных рэзерваў часу, таму сваю гістарыяграфічную працу ён змог скончыць толькі ў пачатку 1590-х гг. У 1592 г. у Цэрбсце з’явілася першае выданне гісторыі Прусіі «Historia rerum Prussicarum» у 10 частках (кнігах), даведзенай да 1525 г. – да моманту секулярызацыі Нямецкага ордэна ў Прусіі і ўтварэння свецкага Прускага герцагства [23]. У 1599 г. праца Каспара Шюца была перавыдадзена евангелісцкім тэалагам, гісторыкам, прафесарам універсітэту ў Ростакі Давідам Хітрэўсам (David Chyträus, 1530–1600) [24]. Перавыдаўшы Шюца, Хітрэўс зрабіў дадатак да арыгінальнага тэксту са звесткамі па перыядзе з 1525 па 1595 г. Карл Ламаер ацэньваў якасць перавыдання працы Шюца як вельмі невысокую [20, S. 132–133]. Але ў другой палове XVIII ст. у Данцыгу, горадзе Шюца, праца прускага гістарыёграфа была выдадзена яшчэ раз, але ўжо на лацінскай мове [25].

Яшчэ адным аўтарам, які захаваў фрагменты арыгінальнага тэксту Віганда Марбургскага, быў данцыгскі храніст *Штэнцэль* (Станіслаў) *Борнбах* / Stenzel (Stanislaus) Bornbach (1530–1597). Ён быў вядомы як збіральнік хронік і дакументаў па гісторыі Прусіі і Данцыгу [10, Mss. 72–78, 486, 675, 706, 724,

Табліца 1. Звесткі пра штурм Піленаў у лацінскіх тэкстах твораў Віганда з Марбурга і Яна Длугаша

Die Chronik Wigands von Marburg [32, p. 487–489]	Ioannis Dlugossi, Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae [14, p. 192–193]
<p>Theodoricus de Aldenburg eligitur in magistrum</p> <p>Eodem anno 5° nonas may¹ in die Inventionis Sancte Crusis frater Theodericus de Aldenbirg eligitur in marschalkum, Saxo natione. Anno 1336. 3° Kal(endas) Aprilis, idem Theodericus item fit magister generalis. Hic merito cum fratribus Deum laudavit, quum tempore suo multi principes etc. ei subveniunt, s(cilicer). Brandenburgensis, comes de Namen, similiter de Hennenberg, quidam de Francia et Austria et alii multi bene compositi in armis, ultra 200 galeas habentes; unde magister in dominica Remisniscere transit cum eis in Lithwaniam impugnando castrum Pillenen in terra Troppen, ad quod pagani plus quam 4 000 de 4 terris confugerant. Pagani exercitum videntes perteriti sunt, desperantes de castris observatione, infinita bona in ignem projecerunt, se ipsos occiderunt, ubi, ut ayunt, quedam vetula pagana cum securi 100 ex eis occiderit et se ipsam post interemit. In tali conflictu pagani sic vulnerati multi hinc equitabant, unde comes de Hennenberg ibidem bene se habuit in hoc castro. Rex Lithwanorum quesivit vindictam in Prutenos, qui ignem, ligna et lapides in Castrum et regem jactabant. Rex tamen a suis clientibus cum schutis protectus, tandem terrore concussus, fugit in quoddam latibulum et conjugem suam transfixit et in ignem jecit. Pagani in tanta afflictione concussi inclinaverunt cervices suas, et rex omnes occidit. Et sic in profectum Prutenorum et christianitatis castrum Polenen destructum est, de quo captivos et rapinam ducunt magnam</p>	<p>Cruciferi castrum Lithuanicum Pullen insigniter defensum conquirunt</p> <p>Numeroso exercitu ex almanie et austrie oris ad ferendum magistro et ordini Cruciferorum contra barbaros in Prussiam adveniente, inter quos margrabijs Brandenburgensis, comes de Namen et comes de Hemenberg, numerabantur principales, in lithwanorum terras itum est et castrum Pullen diebus pluribus oppugnatum, in quod lithvani ex quatuor districtibus se suasque coniuges, pignora, liberos, fortunas atque pecus, quod locus tam arte quam natura munitus erat, conferendo, quatuor milium hominum numerum expleverant. Et quamvis lithvani in castro predicto conclusi probe saxis superne feriendo impugnatores restitissent, in pluribus tamen locis castro ex arietatione bombardarum diruto et patefacto, videntes castrum ab hostibus capiendum, pira in castris medio extracta, omnes fortunas suas et substancias, ne hostis illis potiretur, incendunt, coniugibus quoque et parvulis trucidatis, iugulum prefecto castris omnes prebent, ne vivi in hostium manus venirent. Interim a Christianis castrum conquisitum est; et irruentibus in illud militibus pauci superstites ex tanto numero lithwanorum reperti aut necantur aut captivantur. Castro autem prefato funditus incenso et demolito, regione in circuitu vastata Prussiam catholicus exercitus rediit</p>

Пераклад:

Хроніка Віганда Марбургскага	«Аналы» Яна Длугаша
<p>Тэадорык² з Альтэнбургу абраны магістрам</p> <p>У той жа год [1335], у 5-ы нон³ (дзень), у дзень Набыцця Святога Крыжа, брат Тэадорыу з Альтэнбургу, з паходжання сакс, быў абраны маршалам. У год 1336 у трэця Календы красавіка⁴ той жа Тэадорык становіцца вялікім магістрам. Ён з братамі праслаўляў Бога, бо ў яго часы прыбывалі яму ў дапамогу многія князі і інш., а менавіта [князь] Брандэнбургскі, граф дэ Намен, таксама [граф] Гененбург, некаторыя [пілігрымы] з Францыі і Аўстрыі, і многа іншых, добра забяспечаных даспехамі, меўшы звыш 200 шаломаў [валяроў]. Таму магістр з імі выправіўся ў нядзелю Remisniscere [25.ІІ.1336] у Літву ў наваколлі Тгоррен, збіраючыся атакаваць замак Пілене (Pillenen) у зямлі Тропен (Troppen), да якога збегліся паганцы [колькасцю] больш за 4 000 з чатырох зямель. Паганцы, пабачыўшы войска, застрашыліся, згубіўшы надзею на ўтрыманне замка, вялікі маентак пакідалі ў агонь і саміх сябе пазабівалі, дзе, як распавядаюць, нейкая старая паганка забіла сякерай 100 з іх, а потым і сама адняла ў сябе жыццё. У гэтай сутычцы паганцы, так моцна параненыя, сышлі адтуль на конях. Граф Гененберг добра там таму ў тым замку дзейнічаў. Кароль літоўцаў хоча адпомсціць прусакам, якія кідалі на замак і на [войска] караля агонь, дрэва і каменні. Але ж кароль (быў) абаронены сваімі слугамі з тарчамі (schutis)⁵, урэшце рэшт ахоплены панікай, збег да нейкага сховішча, а жонку сваю закалоў і кінуў у агонь. Паганцы, уражаныя такім няшчасцем, схілілі свае шыі і кароль усіх пазабіваў. Такім чынам на карысць прусакаў і хрысціянства замак Пелены (Polenen) быў разбураны, з яго забралі палонных і вялікую здабычу</p>	<p>Крыжакі здабываюць выдатна абаронены літоўскі замак Пулен (Pullen)</p> <p>Да Прусіі прыбыла з Германіі і Аўстрыі шматлікае войска, паміж іншым, маркграф Брандэнбургскі, граф фон Намен, граф Гененбергу, каб прынесці дапамогу магістру і Ордэну супраць варвараў, выправіліся на землі літоўскія і на працягу многіх дзён атакавалі замак Пулен, у якім літоўцы з чатырох акругаў схаваліся з жонкамі, дзецямі, маёмасцю і быдлам. Таму што месца было забяспечана як штучнымі, так і прыроднымі ўмацаваннямі, сабраліся там людзі ў колькасці чатырох тысячаў. І хоць літоўцы, замкнутыя ва ўзгаданым замку, аказвалі выдатны супраціў ворагу, скіроўваючы ў яго з гары камяні, але таму што замак у многіх месцах быў пашкоджаны ў выніку абстрэлу з бамбардаў і стаяў адкрытым, літоўцы бачылі, што ворагі мусяць здабыць умацаванне, склалі ў сярэдзіне замка ўсё сваё багацце і майно ў стос ды падпалілі, каб вораг яго не захапіў. Яны забілі таксама жонак і дзяцей і ўсе аддалі свае галовы пад меч правадыру замка, каб жывымі на патрапіць у рукі ворага. Тым часам хрысціяне здабылі замак. А калі рыцары ўварваліся ў яго, то зіблі ці ўзялі ў няволю жменю пазасталых з вялікай колькасці літоўцаў. Пасля ж спалення і разбурання да асновы прыгаданага замку, і спусташэння цэлай ваколіцы каталіцкае войска павярнулася ў Прусію</p>

¹ Паводле [32, p. 487]: 3 мая.² У лацінскай традыцыі нямецкае імя Дзітрых перадаецца як Тэадорык.³ Нон – 5-ы ці 7-ы дзень месяца паводле Рымскага календара (у залежнасці ад фазы Месяца – дзень першай чвэрці). У дадзеным выпадку маецца недакладнасць, бо ў маі нон прыпадае на 7-е чысло месяца. Т. Гірш датаваў падзею 3 мая [32, p. 487], услед за ім – Д. Баронас [8, p. 484]. Чысло 3 можна атрымаць, калі адкласці лік на 5-ы дзень ад майскага нона.⁴ Паводле [32, p. 487]: 30 сакавіка; паводле [1, с. 7]: 28 сакавіка (гэтая апошняя версія не падаецца слушна).⁵ «Schutis» – магчыма згерманізаванае лац. «scutum» (тарча), гл. [33, s. 197].

7, 867а, 868]. Канцылярская служба дазволіла рэдакцыю пазнаёміцца, у тым ліку, і з арыгінальным кстам хронікі Віганда Марбургскага.

Размежаванне гэтых двух тэкставых рэдакцый – цінскай і нямецкай, – важнае для разумення асноўных розных версій легенды пра Пілены.

Традыцыя XV–XVI стст.: лацінска-польская. Ка ў XV ст., пасля з’яўлення лацінскага перакладу анікі Віганда Марбургскага, пачынаюцца цыркуляцыя і інтэрпрэтацыя звестак з гэтага твору. Першым да аблогі Піленаў звярнуўся Ян Длугаш, на заву якога і рабіўся лацінскі пераклад «Новай пруй хронікі». Тэксталагічныя адрозненні абедзвюх цінскіх версій можна прааналізаваць з дапамогай бл. 1.

Параўнаўчы аналіз паведамленняў дзвюх хронік астрае шляхі трансфармацыі інфармацыі. Нагада, што абодва тэксты створаны на лацінскай мове, лацінскі пераклад Хронікі Віганда быў замоўлены пасрэдна Янам Длугашам у сярэдзіне XV ст. Для пастаўлення звестак (табл. 2) увядзём Шкалу грацыі ідэнтычнасці інфармацыі, з вылучэннем у тэкст лічбавымі індэксамі адпаведных фрагментаў:

(1)...⁽¹⁾ – поўнае супадзенне;

(2)...⁽²⁾ – сэнсавае (частковае тэксталагічнае) супадзенне;

(3)...⁽³⁾ – адрозная інфармацыя;

(4)...⁽⁴⁾ – унікальныя звесткі.

Пры гэтым у тэкстах прысутнічаюць кантэкстуальныя фразы, якія не ўтрымліваюць важнай інфармацыі, але служаць для звязкі інфармацыйных паведамленняў.

Параўнаўчы тэксталагічны аналіз з выкарыстаннем Метаду шкалы грацыі ідэнтычнасці інфармацыі дазваляе сцвярджаць, што Ян Длугаш выкарыстоўваў звесткі Хронікі Віганда з Марбургу, але непасрэдна запазычыў з яе пераважна лічбы і імёны – такіх ідэнтычных супадзенняў 2 у 13 эпізодах. Сэнсавыя (частковыя) супадзенні фіксуюцца ў 6 эпізодах. Унікальнымі з’яўляюцца звесткі Віганда Марбургскага ў 8 эпізодах. Але паміж лацінскімі тэкстамі хронік Віганда Марбургскага і Яна Длугаша маецца і сэнсавае адрозненне – паводле ордэнскага храніста акт калектыўнага суіцыду здзяйсняўся з дапамогай паганкі-вядуны і яе сякеры, у польскага храніста абаронцы замку падставілі

Табліца 2. Суадносіны супадзення звестак

Умэрэнні / падзеі	Die Chronik Wigands von Marburg	Ioannis Dlugossi, Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae
1	⁽¹⁾ Eodem anno 5 ^o nonas may in die Inventionis Sancte Crusis ⁽⁴⁾	–
2	s(cilicer). ⁽¹⁾ Brandenburgensis, comes de Namen, similiter de Hennenberg ⁽¹⁾ , ⁽⁴⁾ quidam de Francia ⁽⁴⁾	margrabi ⁽¹⁾ us ⁽¹⁾ Brandenburgensis, comes de Namen et comes de Hemenberg ⁽¹⁾
3	⁽⁴⁾ in armis, ultra 200 galeas habentes ⁽⁴⁾	–
4	⁽²⁾ castrum Pillenen ⁽²⁾ ⁽⁴⁾ in terra Troppen ⁽⁴⁾	⁽²⁾ castrum Pullen ⁽²⁾
5	ad quod ⁽⁴⁾ pagani ⁽⁴⁾ ⁽²⁾ plus quam 4 000 ⁽²⁾ ⁽¹⁾ de 4 terris ⁽¹⁾ confugerant	quod ⁽⁴⁾ lithwani ⁽⁴⁾ ⁽¹⁾ ex quatuor districtibus ⁽¹⁾ se suasque coniuges, pignora, liberos, fortunas atque pecus, quod locus tam arte quam natura munitus erat, conferendo, ⁽²⁾ quatuor milium hominum numerum ⁽²⁾ expleverant
6	–	quamvis ⁽⁴⁾ lithwani ⁽⁴⁾ in castro predicto conclusi
7	–	ex arietacione ⁽⁴⁾ bombardarum ⁽⁴⁾
8	⁽²⁾ infinita bona in ignem projecerunt ⁽²⁾	⁽²⁾ videntes castrum ab hostibus capiendum, pira in castri medio extracta, omnes fortunas suas et substancias ne hostis illis potiretur, ⁽²⁾
9	⁽¹⁾ vetula pagana ⁽³⁾ cum ⁽⁴⁾ securi 100 ex eis ⁽⁴⁾ ⁽²⁾ occiderit ⁽²⁾ ⁽¹⁾ et se ipsam post interemit ⁽³⁾	⁽²⁾ incendunt, coniugibus quoque et parvulis trucidatis ⁽²⁾ , iugulum ⁽²⁾ prefecto castri ⁽³⁾ omnes prebent. ⁽²⁾ Christianis castrum conquistum est ⁽²⁾ ; et irruentibus in illud militibus pauci superstites ex tanto numero lithwanorum reperti aut necantur aut captivantur
10	⁽⁴⁾ In tali conflictu pagani sic vulnerati multi hinc equitabant, unde comes de Hennenberg ibidem bene se habuit in hoc castro ⁽⁴⁾	–
11	⁽⁴⁾ Rex Lithwanorum quesivit vindictam in Prutenos, qui ignem, ligna et lapides in Castrum et regem jactabant. Rex tamen a suis clientibus cum schutis protectus, tandem terrore concussus, fugit in quoddam latibulum et conjugem suam transfixit et in ignem jecit ⁽⁴⁾	–
12	⁽²⁾ Pagani in tanta afflictione concussi inclinaverunt cervices suas, et rex omnes occidit ⁽²⁾	[карэлюецца з паведамленнем 9]
13	⁽²⁾ Et sic in profectum Prutenorum et christianitatis castrum Polenen destructum est, de quo captivos et rapinam ducunt magnam ⁽²⁾	⁽²⁾ Castro autem prefato funditus incenso et demolito, regione in circuitu vastata Prussiam catholicus exercitus rediit ⁽²⁾

Таблица 3. Сюжэт пра Пілены ў лацінскіх тэкстах Яна Длугаша і Мацея Мяхоўскага

Ioannis Dlugossi. Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae	Mathias de Miechow. Chronica Polonorum
<p>Numeroso exercitu ex almanie et austrie oris ad ferendum magistro et ordini Cruciferorum contra barbaros in Prussiam adveniente, inter quos ⁽¹⁾margrabijs Brandenburgensis, comes de Namen et comes de Hemenberg⁽¹⁾, numerabantur principales, in lithwanorum terras itum est et castrum Pullen diebus pluribus oppugnatum, in quod lithwani ex quatuor districtibus se suasque coniuges, pignora, liberos, fortunas atque pecus, quod locus tam arte quam natura munitus erat, conferendo, ⁽¹⁾quatuor milium hominum⁽¹⁾ numerum expleverant. Et quamvis lithwani in castrum predicto conclusi probe saxis superne feriendo impugnatores restitissent, in pluribus tamen locis castrum ex arietacione ⁽²⁾bombardarum⁽²⁾ diruto et patefacto, ⁽²⁾videntes castrum ab hostibus capiendum, pira in castrum medio extracta, omnes fortunas suas et substancias, ne hostis illis potiretur, incendunt, coniugibus quoque et parvulis trucidatis, iugulum prefecto castrum omnes prebent, ne vivi in hostium manus venirent. interim a Christianis castrum conquistum est; et irruentibus in illud militibus pauci superstites ex tanto numero lithwanorum reperti aut necantur aut captivantur.⁽²⁾ ⁽¹⁾Castro autem prefato funditus incenso et demolito, regione in circuitu vastata Prussiam⁽¹⁾ catholicus ⁽¹⁾exercitus rediit⁽¹⁾</p>	<p>Eodem anno [1336] adveniente exercitu ex almania in Prussiam, in quo erant ⁽¹⁾Margrabijs Brandenburgensis, Comes de namen, et Comes de hennenbergk⁽¹⁾, in terras lithuanorum ingressi sunt, et castrum Pullen oppugnaverunt, in quod lithwani ad ⁽¹⁾quatuor milia hominum⁽¹⁾, cum coniu gibus, pignoribus, et fortunis confluerant. Et quoque lithwani probe restitissent, tamen castrum ex frequenti proiectione ⁽²⁾machinarum⁽²⁾ dirutum et expugnatum iri ⁽²⁾videntes, in castrum medio rogo extracto, omnes fortunas suas et substancias incenderunt. Coniugibusque et parvulis trucidatis, iugulum praefecto castrum omnes praebuerunt, ne vivi in hostium manus venirent. Et christiani castrum irruentes, paucos ex tanto numero superstites reperierunt, et hos aut necarunt aut captivarunt.⁽²⁾ ⁽¹⁾Castro incenso et funditus demolito, regioneque in circuitu vastata, in Prussiam redierunt⁽¹⁾</p>

свае галовы пад меч правядыра. Такім чынам, у Яна Длугаша прысутнічаюць сюжэтныя запазычання з Хронікі Віганда Марбургскага, але абодва гэтыя тэксты неідэнтычныя. Апроч таго, у тэксце Яна Длугаша з'яўляюцца мадыфікацыі – паводле польскага храніста ордэнскі аддзел выкарыстоўвае пад час аблогі замка Пілены бамбарды. Можна выказаць меркаванне, што Ян Длугаш прыўнёс у апісанне ваенных падзей першай паловы XIV ст. сучасны яму досвед XV ст. і актуалізаваў карціну аблогі драўляных замкаў з выкарыстаннем артылерыі. Падобны прыём быў уласцівы і для аўтараў XVI ст. пры апісанні падзей XIV ст. [4, с. 58–59]. Важна таксама адзначыць, што менавіта ад Длугаша ідзе традыцыя пазначэння гарадзішча Пілены як castrum Pullen. У Віганда Марбургскага гэта быў castrum Pillenen. Напісанне Pullen стане традыцыйным для польскага гісторыяпісання XV–XVI стст.

Але найважнейшую трансфармацыю, якую ажыццявіў Ян Длугаш у сваёй нарацыі пра штурм замку Пілены, гэта наданне этнічных маркераў удзельнікам падзей. У Віганда Марбургскага супольнасць, што супрацьстаяла Ордэну, пазначалася як «паганцы / язычнікі» (pagani). У тэксце ж Яна Длугаша яны сталі пазначацца як літоўцы (lithwani). У самога Віганда Марбургскага толькі адзін раз сам правядыр акрэсліваецца як «Rex Lithwanorum». Відавочна, што Длугаш сыходзіў з уяўленняў XV ст., калі ВКЛ знаходзілася ў персанальнай уніі з Каронай Польскай, і мог дазволіць сабе мадэрнізацыю апаведу. Можна меркаваць, што ў гэтым жа мадэрнізацыйным кірунку знаходзіцца і трансфармацыя актараў працэсу калектыўнага суіцыду ў Піленах – у Віганда Марбургскага гэта была найперш «старая язычніца» (вядунья?) з рытульнай (?) сякерай, у Яна Длугаша – ужо толькі правядыр замка. Такім чынам, у Яна Длугаша адначасова назіраюцца тэндэнцыя «дэпаганізацыі» (ці

«хрысціянізацыі») і гераізацыі паведамленняў пра падзеі пад Піленамі.

Наступным аўтарам у польска-лацінскім гісторыяпісанні, які звярнуўся да падзей у замку Пілены, быў Мацей Мяхоўскі. У сваёй «Хроніцы Польскай» («Chronica Polonorum») польскі гістарыяграф звярнуўся да сюжэту з замкам Пілены [21, р. 234]. Параўнаць нарацыю Мацея Мяхоўскага з паведамленнем яго папярэдніка Яна Длугаша магчыма па рэдагаваным (цэнзураваным) каронным канцлерам Янам Ласкім выданні «Chronica Polonorum» 1521 г., таму што першае выданне 1519 г. было канфіскавана [9, с. 48–49; 26, с. 309–316] (табл. 3).

Мацей Мяхоўскі паўтарыў схему Яна Длугаша, толькі ў скарачаным выглядзе. Персаналіі ордэнскіх службоўцаў і іх гасцей, колькасць літоўцаў, абаронцаў Піленаў, былі цалкам запазычаны Мацеем Мяхоўскім з аналаў Яна Длугаша, а не з лацінскага перакладу Хронікі Віганда з Марбурга. Працэс ваенных дзеянняў і калектыўнага суіцыду ад рукі правядыра былі пераказаны таксама блізка да тэксту Длугаша. Але паведамленне Мяхоўскага меншае за тэкст Длугаша і па аб'ёме складае толькі 68,5% ад апошняга (850 і 1 241 знак адпаведна).

Яшчэ меншым па аб'ёме стала паведамленне пра падзеі ў Піленах у працы іншага польскага храніста Марціна Кромера «Аб паходжанні і гісторыі палякаў» («De origine et rebus gestis polonorum»). Кромер ў кнізе XII сваёй працы даў сціслы выклад абставін калектыўнага суіцыду пад гераізаванай назвай «Мужны ўчынак літоўцаў»:

«⁽⁴⁾Lithuanorum facinus forte

Nec contra Cruciferos quidem satis prospera fortuna tunc usi sunt. Libet autem insigne quoddam facinus eorum commemorare.⁽⁴⁾ Cum Cru ciferi germanorum quorundam principum auxiliis adiuti, agros eorum infestarent, et ⁽⁴⁾arcem⁽⁴⁾ Pullen obsedissent, barbari

qui erant in presidio, desperatione retinendę arcis inducti, pyram in medio accenderunt, et fa cul tates, liberos et uxores suas, ac se ipsos ad extremum in eam coniecerunt, ne uiui in potestatem hostium venirent» [11, p. 300].

Агульны аб'ём тэксту складае 484 знакі, і прамых тэксталагічных запазычанняў у паведамленні Кромера з іншых хронік няма. Апроч таго, Кромер выкарыстаў іншую тэрміналогію ў дачыненні да «замка Пулены» – замест пашыранага ў Длугаша і Мяхоўскага тэрміна «castrum Pullen» храніст пазначыў «arcem Pullen».

Лацінскі тэкст «De origine et rebus gestis polonorum» упершыню быў апублікаваны ў Базеле ў 1555 г. і атрымаў у XVI ст. яшчэ некалькі перавыданняў – у 1558, 1568, 1582 і 1589 г. у Базеле і Кёльне. Даволі хутка, у 1562 г., з'явіўся нямецкі пераклад хронікі. І толькі ў 1611 г. у Кракаве пад назвай «O sprawach, dziejach i wszystkich innych potocznościach koronnych ksiąg XXX» выйшаў у свет польскі пераклад хронікі Кромера, падрыхтаваны Марцінам Блажэўскім. Эпізод з замкам Пілены ў польскамоўным выданні быў пераказаны наступным чынам:

«Więc też w ten czas i przeciw Krzyżakom nie do końca się jej szczęściło. Zejdzie się tedy znamienity jeden postępek jej zalecić. Albowiem gdy Krzyżacy książąt niektórych niemieckich posiłkami wsparcia, grunty jej pustoszyli, i zamek Pulen oblegli, wnet Litwa zamku broniąca, rozpaczą zatrzymanie zamku ujęta, stos wielki drew w pośrodku zapaliła, w który ogień dobra, dzieci, i żony swoje wrzuciwszy, na ostatek sama powszakowała, nie chcąc żywo wpaść w ręce bezecnemu nieprzyjacielowie» [17, s. 344; 18, s. 601].

У польскім перакладзе, таксама як і ў лацінскім арыгінале, прысутнічае вызначэнне літва, якога няма ў першапачатковай крыніцы Віганда Марбургскага. Затое lithuanorum / lithuani ў сувязі з Пиленай прысутнічаюць у Длугаша і Мяхоўскага. Такім чынам, Кромер працягнуў польскую традыцыю этнаканфесійнага акрэслення жыхароў Пиленаў як «літва».

Марцін Кромер з 1544 г. служыў сакратаром караля Жыгімонта Старога да самой смерці манарха ў 1548 г. Сваю хроніку Кромер давёў да пачатку ўладарання Жыгімонта Старога ў 1506 г. Напісаная па лаціне «De origine et rebus gestis polonorum» была скіравана найперш да замежных чытачоў ў мэтах пашырэння сярод іх звестак з гісторыі Польшчы. Кромер крытычна выкарыстаў працы Яна Длугаша і Мацея Мяхоўскага. Апісанне эпизоду пад замкам Пілены сведчыць пра тое, што Кромер не займаўся толькі кампіляцыйнай працай сваіх папярэднікаў, але выкарыстоўваў метады аўтарскага пераказу і ацэначнай інтэрпрэтацыі.

Можна канстатаваць, што польская наратыўная традыцыя пра Пілены склалася на базе інтэрпрэтацыі лацінскага перакладу Хронікі Віганда Мар-

бургскага. Першым звесткі нямецкага храніста выкарыстаў Ян Длугаш і ў далейшым іншыя польскія храністы (Мацей Мяхоўскі і Ян Кромер) запазычылі ўжо яго звесткі. Але гэта выкарыстанне было выбарчым, з ужываннем метаду крытычнага аналізу – некаторыя звесткі Длугаша (напрыклад, пра бамбарды) не патрапілі ў іншыя хронікі. Важныя рысы лацінска-польскай хранікарнай традыцыі пра Пілены: этнізацыя паведамленняў (увядзенне вызначэння «літоўцы» замест «паганцаў») і герізацыя падзеі.

Гісторыяпісанне ВКЛ. Традыцыя гісторыяпісання ВКЛ пра Пілены вядзе свой пачатак ад працаў Мацея Стрыйкоўскага. Першым творам Стрыйкоўскага, у якім распавядаецца пра гэты сюжэт, стала польскамоўная хроніка «O początkach, wywodach, dzielnosciach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, zemojdzkiego i ruskiego», выкладзеная ў вершаванай і праявічнай форме. Свой твор Стрыйкоўскі напісаў у 1577 г. на двары слускага князя Юрыя III Алелькавіча, але хроніка ў той час так і засталася ў рукапісе і была апублікавана толькі ў 1978 г. [28]. Але ў 1582 г. у Кёнігсбергу выйшаў у свет іншы кампендыум Мацея Стрыйкоўскага, вядомы пад назвай «Kronika polska, litewska, żmódzka u wszystkich Rusi» [27]. У гэтым творы Стрыйкоўскі таксама звярнуўся да Пиленскага сюжэту. Варта параўнаць паведамленні двух твораў (табл. 4).

Тэксталагічны аналіз паведамлення Стрыйкоўскага ў паэме-хроніцы «O początkach» дазваляе сцвярджаць, што храніст абапіраўся на паведамленні польскіх гістарыёграфуў Марціна Кромера і Мацея Мяхоўскага. Паводле традыцыі польскіх гістарыёграфуў Стрыйкоўскі захаваў напісанне на замку Pulenie / Pulenie.

Аднак у апісанні Стрыйкоўскага маюцца толькі для яго тэксту належныя дэталі. Гэта тычыцца спісу лідараў крыжацкай выправы («Natenczas margraf do Prus przyszedł brandenburski, A grofowie: nameński, ⁽⁴⁾reński⁽⁴⁾, neuenburski»); пазначэння колькасці абаронцаў менавіта як мужчынаў-валяроў, а не ўсяго насельніцтва («⁽⁴⁾Meżow⁽⁴⁾ ⁽¹⁾cztery tysiące⁽¹⁾»); колькасці нямецкіх штурмаў («⁽⁴⁾Wielkość knechtów pod blanki w trzech szturmach poległa⁽⁴⁾»); апісання дэталей раненняў правадыра Пиленаў («⁽⁴⁾Staroście prawą rękę w tym boju ucięto, / Lewą się długo bronił, aż mu łeb rozcięto⁽⁴⁾»). Нельга выключыць, што некаторыя дэталі з'явіліся ў Стрыйкоўскага ў выніку імкнення надання мастацкай вобразнасці ўласнаму тэксту.

Але найбольш фундаментальныя змены ў прычыпах выкладання матэрыялу адбыліся праз прамыя спасылкі Мацеем Стрыйкоўскім на крыніцы сваёй інфармацыі. Храніст не толькі ўказаў імёны сваіх папярэднікаў і спаслаўся на аркушы публікацый, але даў шырокія цытаты з працаў лацінскіх Марціна Кромера і Мацея Мяхоўскага. Спасылаючыся на Кромера, Стрыйкоўскі ўказаў наступны аркуш: fol. 203, lib. 12. Бібліялагічны аналіз паказвае, што гэта было

Табліца 4. Сюжэт пра Пілены ў Мацея Стрыйкоўскага

«О początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, zemojdzkiego i ruskiego» [28, s. 265–266] 1577 (год напісання)	«Kronika polska, litewska, żmódzka u wszystkiej Rusi» [27, s. 16–17] 1582 (год публікацыі)
<p>O przeważnej stałej a pamięci godnej Litawów na zamku Pullenie obronie i śmierci</p> <p>Natenczas margraf do Prus przyszedł brandenburski, A grofowie: ⁽²⁾nameński⁽²⁾, ⁽⁴⁾reński⁽⁴⁾, ⁽²⁾neuenburski⁽²⁾. Na pomoc swym Krzyżakom, a na świętą wojnę (1337) Szykowali na Litwę ufy wszyscy zbrojne. obłegli Pullen zamek, w którym się zawarła Litwa, by ich ona moc nagła pożarła. ⁽⁴⁾Mężow⁽⁴⁾ ⁽¹⁾cztery tysiące⁽¹⁾, ⁽²⁾krom żon, dzieci było, tamże skarby, dobytki, czego bronić miło.⁽²⁾ Przeto się nader mężnie długi czas bronili, A Niemcy ustawiczne z dział ściany łomili, ⁽⁴⁾Wielkość knechtów pod blanki w trzech szturmach poległa⁽⁴⁾, A uprzejmość litewska rozbitych ścian strzegła. ⁽²⁾A żony, krzycząc głosem, niebo przebijały, Jednak drzewem, kamieniami niemców odbijały⁽²⁾. Wybili pierwszą bramę, w zamek się werwali, Litwa im odpierając, z nimi się mieszała. Posiekli ich, iż żaden żywy nie ubeżał, Pelen przekop, pelen plac grodzki trupów leżał. Wnet bramę zaprawili, a knechci szturmują Po drabinach, a drudzy wieże podkopują. Litwa widząc, iż dłużej bronić się nie mogą, Gdyż Niemcy nacierali, ustawiczną trwoga, ⁽²⁾Uradzili od swych rąk sami pomrzeć mężnie, A niżby żywi mieli być u Niemców więźnie. Tak stos wielki śród zamku smołnych drew złożyli, Na który skarby, statki wszystkie położyli. I zapalili z traskiem, cokolwiek tam było, By się niemieckie wojsko z ich dóbr nie chępiło. Potym żony i dziatki swoje pościnali, Aby na ich więzienie żywych nie patrzała. Sami się potym spólnie płacząc przeprosili, A tak jeden drugiego między sobą zbili. Drudzy swemu staroście ścinać się kazali, Iż ledwie o sto żywych z tej liczby zostali⁽²⁾. Tam korzyść popaliwszy, w pole wyskoczyli, Śmierć mężną odważwszy srogi bój stoczyli. Żaden się nie dał pojmać, bił się do upadu, Niemców też wielkość legła, jak żyta od gradu. ⁽⁴⁾Staroście prawą rękę w tym boju ucięto, Lewą się długo bronił, aż mu łeb rozcięto⁽⁴⁾, Tak wszyscy mężnie mężni mężowie polegli, Wołąc w wolności umrzeć, niewoli się strzegli. A niemcy w pusty zamek gwałtownie wskoczyli, Nie nalawszy korzyści, z gruntu go spalili. ⁽⁴⁾Tej się cnoście sam Kromer, litewskiej dziwuje, A każdy mądry dziwnie ich stałość szacuje. Iż greków i rzymianów, Persów swą dzielnością Przewyższyli i w śmierci śmiała upornością. Cóż potym, nie znać osób, które to czyniły, Bo wszystko niedostatki uczonych zaćmiły, Co by mężne pradziady potomkom zjawili, a ony by się też w ich dzielności ćwiczyli⁽⁴⁾</p>	<p>O burzeniu Mazowsza przez Litwę u przeważney dzielności litewskiej, gdy się bronili krzyżakom na zamku Pullenie, roku 1336</p> <p>⁽⁴⁾Długosz w Kronice swoiey u Miechovius lib. 4 cap. 22, fol. 233⁽⁴⁾, piszą, iż roku 1336 za krolowania Kazimirza Lokietkowica w Polsce miesiąca novembra albo listopada, dnia 16, po s. Marcinie, synowie Gediminowi Olgerd wielki xiądz litewski, Keistud Trocki u Zmodzki, Koribut, Patrik, Lubard, Suriwil (podobno ma być swidrigel) u Butaw, z wielkim woyskiem wciągnęli do Mazowsza, aczkolwiek powinowactwo dla spolnych małżeństw u pokoyu przymierza postanowionego mieli z Xiążętami Mazowieckimi, jednak wszystkie wołości Mazowieckie nieprzyjaćielskim obyczaiem złupili, zwoiowali u wypalili, u więcej niż tysiąc u dwiescie Mazurów Chrześcianow poimanych z bydtem u z rozmaitymi dobytkami do Litwy w niewolę wywiedli. tegoż roku 1336, gdy wielkie wojsko z niemieckich ziem przyciągnęło do Prus, nad którymi byli ⁽²⁾hetmanami margrabia Brandenburski, grof Namenski u grof Hennenbergski⁽²⁾, złączywszy mocy swoje u Krzyżakami, ciągnęli do ziem litewskich u oblegli zamek Pullen, w którym się było ⁽⁴⁾więcej niż⁽⁴⁾ ⁽¹⁾cztery tysiące⁽¹⁾ ⁽⁴⁾Litwy z żonami, z dziatkami⁽⁴⁾, z dobytkami u z majątnościami, przed onym wielkim woyskiem niemieckim zawarło. Dobywali ich tedy us tawicznymi szturmami krzyżacy, a Litwa się też mężnie u przeważnie z blankow u częstymi wyćieczkami broniła. Tak aczkolwiek dość długo mężnie a stale niemcom odpor dawali, wszakże gdy obaczyli, iż iusz wszystek zamek był prawie rozwalony, blanki, sciany u wieże częsta a gęsta strzelbą działami u ⁽⁴⁾taranami rozmaitymi u ziemnymi podkopami wywroczone u rozbite⁽⁴⁾, ⁽²⁾wnet wielki stos drew suchych w poszrod zamku złożyli, na który wszystkie majątności, szaty u skarby włożywszy zapalili, a potym żony u dziatki swoje pościnali u dobytek wszystek posiekli u spalili⁽²⁾. Sami też ⁽⁴⁾staroście swemu⁽⁴⁾ zamkowemu dobrowolnie się scinać dali, aby żywo w ręce nieprzyjaćielskie nie przyszli. Niemcy potym, gdy się do zamku wdarli u wbili, ⁽⁴⁾malo co od czterech tysięcy żywych Litwy zastali u to y tych gdy się dość mężnie z starostą swym bronili prawie do upadu, niemcy posiekli, ledwo kilku żywych dostali, a zapaliwszy zamek u do gruntu go spaliwszy⁽⁴⁾, wołości także okoliczne zwoiowawszy do Prus się wrocili. o tym⁽⁴⁾ Długosz u Miechovius lib. ut supra u Cromerus lib. 12 Libet autem insigne quoddam facinus eorum (id est litvanorum) commemorare etc. u kroniki Pruskie etc. szerzej świadczą. Taką też drugą przeważność oblężonych Numidow naydziesz u Salustius za de bello Jugurtino u u Liviussa, gdy pod nimi Metellus usilnie dobywał zamku Talle, gdzie także numidowie, widząc mury porozbijane, wszystkie skarby od złota u srebra, ktore bardzo wielkie były, do jednego pałacu krola swego jugurti znosiwszy, a sami się winem popiwszy, wszystkie rzeczy u samych siebie zapalili. Toż też naszych czasow Węgrowie na Segecie u Dziule uczynili, gdy ich Soliman, cesarz Turecki, dobywał⁽⁴⁾</p>

другое выданне хронікі Кромера, якое выйшла ў свет у 1568 г. [12]. Мяхоўскага Стрыйкоўскі цытаваў паводле рэдагаванага (цэнзураванага) выдання 1521 г. [21, р. 234]. Аднак у глосе Стрыйкоўскі пазначыў f. 233, у той час як пры цытаванні зрабіў правільную спасылку на fol. 234.

Таксама надзвычай важная навацыя Стрыйкоўскага – гістарыёграф ВКЛ уключыў падзеі пад Піленамі ў сусветны гістарычны кантэкст, спасылаючыся на антычную і персідскую гісторыю: «⁽⁴⁾Tej się cnoście sam Kromer, litewskiej dziwuje, / A każdy mądry dziwnie ich stałość szacuje. / Iż greków i rzymia-

nów, Persów swą dzielnością / Przewyższyli i w śmierci śmiałą upornością⁴⁴».

Праз пяць год пасля напісання «О początkach» была апублікавана галоўная праца Мацея Стрыйкоўскага «Kronika polska, litewska, żmódzka u wszystkich Rusi». У гэтым творы храніст у больш шырокай версіі падаў сваю інфармацыю пра Пілены і ўдакладніў кола ўдзельнікаў нямецкай выправы: «⁴²hetmanami margrabia Brandenburski, grof Namenski u grof Hennebergski⁴³». Але найбольш значныя навацыі былі прыўнесены Стрыйкоўскім пры стварэнні сусветнага кантэксту падзеі. Цяпер аўтар спасылаўся ўжо не толькі на сваіх папярэднікаў-храністаў Марціна Кромера і Мацея Мяхоўскага, але таксама на не названыя Прускай хронікі і таксама на прыклады з антычнай гісторыі, зрабіўшы канкрэтныя адсылкі да старажытных аўтараў.

Найбольш падрабязна Стрыйкоўскі спасылаўся на працу рымскага гісторыка Салюстыя (Gaius Sallustius Crispus) «Югурцінская вайна» («Bellum Jugurthinum»), у якой апісваліся падзеі вайны 112–105 гг. да н. э. паміж Рымам і паўночна-афрыканскім нумідзійскім царом Югуртам. У гэтым гістарычным творы Стрыйкоўскі знайшоў паралелі паміж штурмам Піленаў і аблогі замка Тале: «⁴⁴Taką też drugą przeważność obleżonych Numidow naydziesz u Salustius za de bello Jugurtino u Liviusa, gdy pod nimi Metellus usilnie dobywał zamku Talle, gdzie także numidowie, widząc mury porozbijane, wszystkie skarby od złota u srebra, ktore bardzo wielkie były, do iednego pałacu krola swego Jugurti znosiwszy, a sami się winem popiwszy, wszystkie rzeczy u samych siebie zapalili⁴⁵».

Горад Тала (Thala) быў адной з тых рэзідэнцый, дзе захоўваўся скарб цара Югурты. Пасля паразы, панесенай ад рымскага палкаводца Матэлы, Югурт схавався ў Сахары, а горад быў узяты ў аблогу рымскімі войскамі. Але праз сорак дзён аблогі рымляне авалодалі толькі самім горадам, а не нумідзійскімі багаццямі. Паводле Салюстыя, пабачыўшы, што гарадскі мур разбіваюць таранамі, верныя Югурце гараджане перанеслі золата і срэбра ў царскі палац, там «напіўшыся і наеўшыся», яны кінулі

ў агонь царскія скарбы ды падпалілі палац, добра-ахвотна аддаўшы сябе смерці, згарэўшы самі: «[5] denique Romani, multo ante labore proeliisque fatigati, post dies quadraginta quam eo ventum erat, oppido modo potiti; praeda omnis ab perfugis corrupta. [6] ii postquam murum arietibus feriri resque suas adfictas vident, aurum atque argentum et alia, quae prima ducuntur, domum regiam conportant. ibi vino et epulis onerati illaque et domum et semet igni corrumpunt, et, quas victi ab hostibus poenas metuerant, eas ipsi volentes pependere (курсіў наш. – С. Д.)» [22, S. 76: 5, 6; 5, S. 76: 5, 6].

Як відаць з вышэйпрыведзенай цытаты, у пошуках антычных аналогій Стрыйкоўскі спасылаўся таксама на Лівія. Але і больш блізкія тэрытарыяльна і храналагічна падзеі нагадвалі гістарыёграфу эпізод з Піленамі, у прыватнасці, з асманскай экспансіяй у Еўропе і наступам на Венгрыю: «⁴⁴Toż też naszych czassow Węgrowie na Segećie u Dziule uczynili, gdy ich Soliman, cesarz Turecki, dobywał⁴⁶». Апісанне падзей 1336 г. пад Піленамі на шырокім фоне антычнай і познасярэдневяковай еўрапейскай гісторыі стала несумненным дасягненнем Мацея Стрыйкоўскага як гістарыёграфа.

У раннемадэрнай гістарыяграфіі ВКЛ да тэмы Піленаў ужо ў XVII ст. звяртаўся ў сваёй лацінамоўнай «Гісторыі Літвы» выкладчык Віленскай акадэміі Альберт Віюк-Каяловіч [15, р. 299–301]. Яго тэкст пра аблогу швэрдзі ў значнай ступені ўяўляецца самастойным. Віюк-Каяловіч увёў у кантэкст бітвы за Пілены падзеі вакол Мазавецкага княства. Таксама як адзін з персанажаў падзей упершыню быў зазначаны князь Альгерд. Самі Пілены паводле традыцыі, закладзенай Янам Длугашам, падаюцца як Pullen. Як сапраўдны езуіт Віюк-Каяловіч таксама ўстаіў у сваю нарацыю пра Пілены маральную сентэнцыю пра няшчасце некультурных розумаў, якое заключаецца ў тым, што яны расходуюць вялікую мужнасць і сілу ў заганах ды распачы: «Sed haec est incultarum mentium infelicitas, quod ingentes animos ac vires in vitia et desperationem consumant».

Заклучэнне

Пасля першай фіксацыі легендарных падзей пад Піленай у «Новай Прускай хроніцы» Віганда з Марбургу гэты эпізод стаў папулярным сярод аўтараў твораў гісторыі пісання ў Кароне Польскай і ВКЛ у XV–XVI стст. Польская наратыўная традыцыя пра штурм замку Піленай склалася на базе інтэрпрэтацыі лацінскага перакладу Хронікі Віганда Марбургскага. Першым звесткі нямецкага храніста запазычыў Ян Длугаш, а ў далейшым іншыя польскія храністы (Мацей Мяхоўскі і Ян Кромер) выкарыстоўвалі ўжо яго звесткі. Але гэта выкарыстанне было выбарчым, з ужываннем метаду крытычнага анатавання. Найважнейшая трансфармацыя, якую ажыццявіў Ян Длугаш у сваёй нарацыі пра штурм замку Піленай,

гэта наданне выразных этнічных маркераў удзельнікам падзей. У Віганда Марбургскага супольнасць, што супрацьстаяла Ордэну, пазначалася як «паганцы / язычнікі» (pagani). У тэксце ж Яна Длугаша яны сталі пазначацца як «літоўцы» (lithwani).

Тэксталагічны аналіз паведамлення Мацея Стрыйкоўскага дазваляе сцвярджаць, што храніст абапіраўся на паведамленні польскіх гістарыёграфаў Марціна Кромера і Мацея Мяхоўскага. Нельга выключыць, што некаторыя дэталі з'явіліся ў Стрыйкоўскага ў выніку імкнення надання мастацкай вобразнасці ўласнаму тэксту. Але найбольш фундаментальныя змены ў прынцыпах выкладання матэрыялу адбыліся праз прамыя спасылкі Мацеем Стрыйкоўскім на крыніцы

сваёй інфармацыі. Храніст не толькі ўказаў імёны сваіх папярэднікаў і спаслаўся на аркушы публікацый, але даў шырокае цытаты з лацінскіх прац Марціна Кромера і Мацея Мяхоўскага. Таксама надзвычай важна навацыяй Стрыйкоўскага было тое, што гістарыёграф ВКЛ уключыў падзеі пад Піленамі ў сусветны гістарычны кантэкст, спасылаючыся на антычную і персідскую гісторыю.

Выкарыстоўванне прапанаванага Метаду шкалы градацыяй ідэнтычнасці інфармацыі дазваляе паглыбіць тэксталагічны аналіз і выразна пазначыць кропкі разыходжання розных хранікарных традыцый, і дае магчымасць, у тым ліку, выкарыстоўваць статыстычны метад пры аналізе хранікарных нарацый.

ЛІТАРАТУРА І КРЫНІЦЫ

1. Виганд из Марбурга. Новая прусская хроника (1394) / пер. с лат. и коммент. Н. Н. Малишевского ; изд. подгот. И. А. Настенко. – М. : СПСЛ-Русская панорама, 2014. – 256 с.
2. Дзярновіч, А. І. «Магіла волатаў»: Рэактуалізацыя нарацыі пра штурм замка Пілены ў 1336 г. і фармаванне гістарычнага міфу літоўскай нацыі ў XIX ст. / А. І. Дзярновіч // «Долгий XIX век» в истории Беларуси и Восточной Европы: исследования по Новой и Новейшей истории : сб. науч. тр. Минск : РИВШ, 2020. – Вып. 4 / редкол.: И. А. Марзалюк (пред.) [и др.]. – С. 55–76.
3. Дзярновіч, А. І. Штурм замка Піленай у 1336 г.: сярэднявечная нарацыя і метадыка тэксталагічнага даследавання хронік / А. І. Дзярновіч // Актуальныя праблемы істочніковедення : материалы VI Междунар. науч.-практ. конф., Витебск, 23–24 апр. 2021 г. / Витеб. гос. ун-т ; редкол.: А. Н. Дулов (отв. ред.) [и др.]. – Витебск : ВГУ имени П. М. Машерова, 2021. – С. 418–421.
4. Зімініцкі, А. А. Першыя факты (?) выкарыстання Тэўтонскім ордэнам агнястрэльнай зброі супраць войскаў Вялікага Княства Літоўскага (па матэрыялах хронікі Мацея Стрыйкоўскага) / А. А. Зімініцкі // *Studia historica Europae Orientalis*. – 2019. – Вып. 12. – С. 42–61.
5. Саллюстий, Г. К. Заговор Каталины. Югуртинская война / пер. со вступ. ст. Н. Б. Гольденвейзера. – М. : М. и С. Сабашниковы, 1916. – XXVI, 180, [6] с.
6. Baronas, D. Pilėnai – das litauische Masada. Auf den Spuren einer Legende. / D. Baronas // *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*. – 2016. – Bd. 65, Nr. 3. – S. 346–372.
7. Baronas, D. Pilėnai ir Margiris: faktai ir fikcijos / D. Baronas // *Istorijos šaltinių tyrimai*. – 2008. – T. 1. – P. 52–61.
8. Baronas, D. Pilėnai ir Margiris: istorija ir legenda / D. Baronas, D. Mačiulis. – Vilnius : Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010. – 644 p.
9. Barycz, H. Maciej z Miechowa 1457–1523. Historyk, geograf, lekarz, organizator nauki / H. Barycz / *Monografie do Dziejów Nauki i Techniki*. – Wrocław ; Warszawa : Ossolineum, 1960. – T. XV. – 317 s.
10. Biblioteka Gdańska Polskiej Akademii Nauk. – Mss. 72–78, 486, 675, 706, 724, 867, 867a, 868.
11. Cromeri, Martini. De origine et rebus gestis polonorum Libri XXX. Adiecta est in fine, eiusdem auctoris funebris Oratio, Sigismundi Regis uitam compendiosè complexa / Martini Cromeri. – Basileae : Ioannes Oporinus, 1555. – [4] k., 702 [i. e. 698] s. : [20] k.
12. Cromeri, Martini. De origine et rebus gestis Polonorum libri 30. Tertium ab autore diligenter recogniti. Funebris eiusdem auctoris oratio, Sigismundi regis uitam compendiosè complexa, & aliquoties iam prius edita. Accessit iudicium Francisci Robortelli Vtinensis, de autore & / Martini Cromeri. – Basileae : ex officina Oporiniana, 1568. – [12], 468, [64] p.
13. Die Matrikel der Universität Rostock. – Rostock : Kraus Reprint, 1976. – Vol. I : Mich. 1419 – Mich. 1499 / hrs. A. Hofmeister. – XXXII, 296 S.
14. Długossius, I. Ioannis Długossi Annales seu cronicae incliti Regni Poloniae. / I. Długossius. – Varsaviae : Państwowe wydawnictwo naukowe, 1978. – Liber 9. – 507, [4] p.
15. Koiałowicz, A. Wiliuk. Historiae Lituanae pars prior. De rebus lituanorum ante susceptam Christianam Religionem conjunctionemque Magni Lituaniae Ducatus cum Regno Poloniae. Libri novem, auctore P / Alberto Wiliuk Koiałowicz soc. iesu s. Th. D. – Dantisci : sumptibus georgii Försteri bibliopolae s. r. M. a° 1650. – [6], 399 p.
16. Krause, K. E. H. Gesselen Konrad G. (Ghesselen, Ghossel) / K. E. H. Krause // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig : Duncker & Humblot, 1879. – Bd. 9. – S. 95; Lohmeyer, K. Marburg, Wigand von. / K. Lohmeyer // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig : Duncker & Humblot, 1884. – Bd. 20. – S. 293–294.
17. Kromer, M. Kronika Marcina Kromera biskupa Warmińskiego [F. Bohomolec] na polski język przełożona przez Marcina Błazowskiego, niegdyś jego kosztem w Krakowie roku 1611 drukowana / M. Kromer // *Zbiór dziełopisów polskich : we czterech tomach zawarty*. – Warszawa : w drukarni u XX. Societates Jesu, 1767. – T. 3. – 814 s.
18. Kromer, M. Kronika polska Marcina Kromera biskupa warmińskiego ksiąg XXX : dotąd w trzech językach, a mianowicie w łacińskim, polskim i niemieckim wydana, na język polski z łacińskiego przełożona przez Marcina z Błazowa Błazowskiego i wydana w Krakowie w drukarni M. Loba r. 1611 / M. Kromer. – Sanok : nakł. i druk Karola Pollaka, 1857. – [2], VI, 1500 s.
19. Lohmeyer, K. Marburg, Wigand von / K. Lohmeyer // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig : Duncker & Humblot, 1884. – Bd. 20. – S. 293–294.
20. Lohmeyer, K. Schütz, Kaspar / K. Lohmeyer // *Allgemeine Deutsche Biographie*. – Leipzig : Duncker & Humblot, 1891. – Bd. 33. – S. 132–133.
21. Mathias de Miechow. Chronica Polonorum. – Cracoviae : Victor, 1521. – [24], 379 s. (фотаграфічнае перавыданне – Kraków : Krajowa agencja wydawnicza, 1986).
22. Sallusti, Gaius Crispi. Catilina, Iugurtha, Orationes Et Epistulae Excerptae De Historiis / Axel W. Ahlberg. – Leipzig : Teubner, 1919. – 170 S.

23. Schütz, Caspar. Historia rerum Prussicarum das ist wahrhafte u. eigentl. Beschreibung d. Lande Preußen, jrer Gelegenheit, Namen und teilunge von d. eltesten Königen an, derselben Regierung und Heidnischer Auffopferung, auch vom Ursprung d. Deutschen Ordens ... d. Ankunfft u. Erbauung der königl. Stad Danzig ... mit allen umbstenden beschrieben u. angezeigt wird / Caspar Schütz. – Zerbst : Schmid, 1592. – [16], 196, [346] Bl. (Рэпрынт: Hildesheim : Olms, 2006. XXXVIII / 1078 S. mit 1 Faltblatt u. 1 ganzs. Abbildung., Leinen., quart.)

24. Schütz, Caspar. Historia rerum Prussicarum: warhaffte vnd eigentliche Beschreibung der Lande Preussen, jhrer gelegenheit, namen vnd teilunge, von den eltesten Königen an, derselben Regierung vnd Heidnischer Auffopferung, auch vom Ursprung des deutschen Ordens, vnd was sich bey eines jeglichen Hohmeisters leben vnd Regierung zugetragen hat / Caspar Schütz. – Eißleben : Grosianus, 1599. – 14, 555 Bl. ; 2°.

25. Schütz, Caspar. Rerum Prussicarum Historia : Ex Codice Manu Auctoris Scripto Edita / Caspar Schütz. – Gedank : Tomae Joannis Schreiberi, 1769. – [4], 566 p. (Рэпрынт: Delhi : Pranava Books, 2018).

26. Stachowski, M. Miechowita's knowledge of East European languages (mainly Hungarian, Lithuanian and Tatar), based on his Tractatus de duabus Sarmatiis (1517) / M. Stachowski // Studia Linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis. – 2013. – Vol. 130. – P. 309–316.

27. Strykowski, M. Ktora przedtym nigdy światła nie widziała Kronika Polska, Litewska, Zmudzka, y wszystkiey Rusi Kijowskiej, Moskiewskiej, Siewierskiej, Wołyńskiej, Podolskiej, etc. Y rozmaite przypadki wojenne y domowe, Pruskich, Mazowieckich, Pomorskich, y inszych krain Krolestwu Polskiemu y Wielkiemu Xięstwu Litewskiemu przyległych, według istotnego y gruntownego zniesienia pewnych dowodow z rozmaitych Historikow y Autorow postronnych, y domowych, y Kijowskich, Moskiewskich, Sławańskich, Liflantskich, Pruskich starych, Dotąd ciemnochnurną nocą zakrytych Kronik, y Latopisczow Ruskich, Litewskich, y Długosza Oyca dzieiow Polskich z inszymi, z wielką pilnością y węzłowatą pracą (Osobliwie około Dzieiow Litewskich y Ruskich od żadnego przedtym niekuszonych) Przez Macieia Osostewiciivsa Striykowskiego dostatecznie napisana, złożona, y na pierwsze światło z wybadaniem prawdziwie dowodney starodawności własnym wynalezieniem, przeważnym dochcipem, y nakładem nowo wydzwigniona przez wszystkie starożytne wieki, aż do dzisiejszego Roku 1582. A tu przod wszystkich ile ich kolwiek iest ludzkich na Swiecie Narodow gruntowne wywody / M. Stachowski ; Z łaską y Priwilejem Kro: J: M: – Drukowano w Krolewcu v Gerzego Ostenberga: M.D.LXXXII. – Fol., k. tyt. i k. 20 nłb.; str.1+791.

28. Strykowski, M. O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, zemojdzkiego i ruskiego, przedtym nigdy od żadnego ani kuszone, ani opisane, z natchnienia Bożego a uprzejmie pilnego doświadczenia / M. Stachowski ; opracowała J. Radziszewska. – Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 1978. – 764 s.

29. Töppen, M. P. Geschichte der Preussischen Historiographie von P. V. Dusburg bis auf K. Schütz / M. P. Töppen. – Berlin : Wilhelm Hertz, 1853. – 290 S.

30. Universität Rostock. Historische Bestände. Matricula Academiae Rostochiensis: [1419–1760] [Electronic resource]. – Mode of access: https://rosdok.uni-rostock.de/mcrviewer/recordIdentifier/rosdok_ppn63866263X/view2/phys_0028.iview2. – Date of access: 27.09.2021.

31. Wigand Marburgensis. Chronicon seu annales Wigandi Marburgensis, equitis et fratris Ordinis Teutonici / Wigand von Marburg; wyd. J. Voigt, E. Raczynski. – Poznań : w księgarni nowej, 1842 – 379 s.

32. Wigand von Marburg Die Chronik Wigands von Marburg // Scriptorum rerum Prussicarum / hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke. – Leipzig : Verlag von S. Hirzel, 1863. – Bd. II. – S. 453–662.

33. Wigand von Marburg. Nowa kronika pruska / opr. Sławomir Zonenberg, Krzysztof Kwiatkowski. – Toruń : TNT, 2017. – 666 s.

Олег Дерновіч

ШТУРМ ПИЛЕНСКОГО ЗАМКА (1336 ГОД) В ИСТОРИОГРАФИИ ПОЛЬШИ И ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО В XV – СЕРЕДИНЕ XVI ВЕКА: ТЕКСТОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Резюме

Ключевые слова: прибалтийско-немецкое историческое описание, польские хроники, историческое описание Великого Княжества Литовского, средневековая нарративная традиция, экспансия Тевтонского ордена, текстологический анализ.

После первой фиксации легендарных событий близ Пилены в «Новой прусской хронике» Вигандом Марбургским этот эпизод стал популярным среди авторов историографических работ в Польше и Великом Княжестве Литовском в XV–XVI вв. Можно утверждать, что польская нарративная традиция штурма замка Пиленай сформировалась на основе латинского перевода Хроники Виганда Марбургского. Ян Длугош первым заимствовал сведения немецкого хрониста, а позже его данные использовали другие польские хронисты (Матей Меховский и Ян Кромер). Самая важная трансформация, осуществленная Яном Длугошем в его повествовании о штурме замка Пиленай, – наделение этническими маркерами участников событий. Виганд Марбургском общину, выступавшую против Ордена, называл «язычниками». В тексте Яна Длугоша они стали называться литовцами (lithwani).

Текстуальный анализ работ Матея Стрыйковского позволяет утверждать, что историк опирался на польские хроники Мартина Кромера и Матея Меховского. Наиболее фундаментальные изменения в принципах изложения материала произошли благодаря прямым ссылкам Стрыйковского на источники своей информации. Еще одним чрезвычайно важным нововведением Стрыйковского было то, что историк Великого Княжества Литовского включил события близ Пилены в мировой исторический контекст, относящийся к античной и персидской истории.

*Aleh Dziarnovich***THE STORMING OF PILENA CASTLE (1336) IN THE HISTORIOGRAPHY
OF POLAND AND THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA
OF THE 15th – MIDDLE OF 17th CENTURY: TEXTOLOGICAL ANALYSIS***Summary*

Keywords: Baltic-German historiography, Polish chronicles, Grand Duchy of Lithuania historiography, medieval narration, expansion of the German Order, textological analysis.

After the first fixation of the legendary events near Pilėnai in the "New Prussian Chronicle" by Wigand of Marburg, this episode became popular among the authors of historiographic works in Poland and the Grand Duchy of Lithuania in the 15th–16th centuries. We can say that the Polish narrative tradition of storming Pilėnai Castle was formed on the basis of the Latin translation of the Chronicle of Wigand of Marburg. Jan Długosz was the first to borrow the information of the German chronicler, and later his data were used by other Polish chroniclers (Matej Miechowski and Jan Kromer). The most important transformation carried out by Jan Długosz in his story about the storming of Pilėnai Castle is the endowment of the participants in the events with ethnic markers. Wigand of Marburg called the community opposed to the Order "pagans". In the text of Jan Długosz, they began to be called Lithuanians (lithwani).

A textual analysis of Maciej Strykowski's report suggests that the historian relied on the Polish chronicles of Martin Kromer and Matej Miechowski. The most fundamental changes in the principles of presenting the material occurred due to Strykowski's direct links to the sources of his information. Another extremely important innovation of Strykowski was that the historian of the Grand Duchy of Lithuania included the events near Pilėnai in the world historical context related to Ancient and Persian history.

Дата наступлення ў рэдакцыю: 27.09.2021